

Kazimir Malevič 1878 – 1935 a suprematismus

Ruský malíř a teoretik Kazimir Severinovič Malevič se narodil 23. února 1878 v Kyjevě. Jeho rodiče Severin a Ludwika Malewiczovi pocházeli z Běloruska, jeho otec byl vedoucím v místním cukrovaru. Malevič byl prvním z jejich čtrnácti dětí, dospělosti se jich dožilo pouze devět. Malevičovi se kvůli náročnému povolání otce často stěhovali, žili v mnoha zapadlých vesničkách Ukrajiny. I když se Malevič ve svém dětství nesetkal s pracemi žádných opravdových umělců, poznal tradiční ukrajinské umění, se kterým se seznámil hlavně ve výšivkách, tradiční lidové tvorbě této oblasti. Sám ho pak napodoboval a už jako malý chlapec dokázal prý obstojně malovat.

Díky svolení rodičů začal Malevič v roce 1895 v Kyjevě studovat výtvarnou školu. Když v roce 1904 zemřel jeho otec, přestěhoval se do Moskvy, kde začal studovat na tamní Moskevské škole malířství, sochařství a architektury, kde byl celých šest let. Dodatečně také studoval soukromě, v ateliéru Fedora Rerberga. V roce 1911 se poprvé účastnil výstavy Svazu mladých malířů v Petrohradu, kde se seznámil s Vladimírem Tatlinem. Ještě v tom samém roce se seznámil s Larionovem, Gončarovovou a Chagallem, se kterými založil avantgardní futuristicko-kubistickou skupinu **Oslí ocas**, se kterou pak v roce 1913 vystavoval v Moskvě. V roce 1914 se v Paříži zúčastnil výstavy Salon des Indépendants.

Po počátcích, které se nesly spíše v duchu futurismu a kubismu, Malevič svou účastí na moskevské výstavě skupiny Oslí ocas se svým slavným obrazem ‚Černý čtverec na bílém pozadí‘ zcela změnil rozměr tehdejšího umění. Své dílo, založené na kompozici geometrických tvarů v základních barvách zdůvodnil ve slavném manifestu ‚Suprematistické – nepředmětný svět neboli osvobozené nic‘, který vydal v roce 1915.

V roce 1918 Maleviče jeho umění zavedlo logicky až do místa, kdy namaloval obraz ‚Bílá na bílé‘, konec abstrakce všech abstrakcí. Malevič si poté uvědomil, že jeho abstrakce již nemohla pokračovat, „kapituloval“ a vrátil se spíše k figurativnímu umění.

Po Říjnové revoluci se Malevič stal členem oddělení pro výtvarné umění při lidovém komisariátu osvěty a výboru na ochranu památek a vytváření sbírek umění. V letech 1919 až 1922 vyučoval na Chagallově škole umění ve Vítebsku, v letech 1922 až 1927 na Akademii umění v Leningradě, v letech 1927 až 1929 na Kyjevském státním uměleckém institutu a v roce 1930 na Domě umění v Leningradě. V roce 1926 napsal knihu *Bezpředmětný svět (Die gegenstandlose Welt)*¹, ve které popsal hlavní teorie suprematismu.

¹ Z Malevičovy knihy *Die Gegenstandlose Welt*, vydané v Mnichově v edici Bauhausu v roce 1927:

‚Když jsem se v roce 1913 ve svém zoufalém pokusu osvobodit umění od balastu objektivitu uchýlil k čtvercové formě a vystavil obraz, který se neskládal z ničeho jiného než černého čtverce na bílém poli, kritici i publikum si povzdychli: ‚Vše, co jsme milovali, je nyní ztraceno. Jsme v poušti... Před námi není nic než černý čtverec na bílém pozadí!‘ I já jsem byl uchvácen jakousi bojácností smíšenou se strachem, když jsem měl opustit ‚svět vůle a myšlenky‘, ve kterém jsem žil a pracoval a v realitě, ve kterou jsem věřil. Ale zářivý pocit osvobození neobjektivitu mě dále zatahoval do té ‚pouště‘, kde byly reálné pouze pocity... takže se pocit substancí mého života. Nejednalo se o ‚prázdný‘ čtverec, který jsem vystavil, ale spíše o pocit neobjektivitu... Suprematismus byl znovuoobjevením čistého umění, které se v průběhu času zakrylo nahromaděním ‚věcí‘...

Malevič, hlavní teoretik suprematismu jej definoval jako umělecké hnutí vzniklé r. 1915 zaměřující se na základní geometrické tvary. První výstavou suprematismu byla výstava **0.10** (obrázek expozice vpravo), která se konala v roce 1915 v Petrohradě a na které Malevič poprvé vystavil svoje abstraktní experimenty, přičemž hlavním obrazem výstavy byl jeho obraz Černý čtverec na bílém pozadí, který dokonale vyjadřoval jeho inovativní myšlenky.

V roce 1915 byla založena skupina Supremus, která v sobě sdružovala mnohé nadějné mladé ruské umělce. Tato skupina se pravidelně scházela k debatám o možnostech suprematismu ve všech oblastech kultury. Myšlenky suprematismu v mnohém splývaly s konstruktivismem a především jeho funkcí v propagandě a průmyslovém i interiérovém designu, kterou prosazovala hlavně Ljubov Popova a El Lissitzky, který oba směry propagoval také v zahraničí a hlavně skrze Bauhaus.

Cílem suprematismu bylo očistit umění od předmětného vnímání reality, docílit čistých uměleckých pocitů forem a barev a najít cestu k ‚bezpředmětnému světu‘ (Die Gegenstandlose Welt) — jak nazval svou výše zmíněnou teoretickou knihu vydanou v Mnichově v edici Bauhausu v roce 1927. Toto umění se vyznačovalo výlučným užíváním strohého geometrického jazyka s představou světa bez předmětů, osvobozeného od gravitační síly a pozemských podmínek. Jeho tvary působily nehmotně, jakoby směřovaly přes rám obrazu dál do nekonečna, dosažení tohoto bylo dávnou Malevičovou touhou.

Legendárním se stal Malevičův obraz ‚Černý čtverec na bílém pozadí‘, který byl první výrazovou formou pocitů nevázaných na předměty. Vše, co tradiční svět miloval a obdivoval, bylo potlačeno do krajních mezí nulového bodu abstrakce – černý čtverec představoval pocit, bílá plocha nic. Absolutní konec všech abstrakcí však znamenal Malevičův obraz ‚Bílá na bílé‘, ve kterém suprematismus dosáhl naprosté dokonalosti vyjádření a harmonie a další pokračování v suprematistické tvorbě by bylo v Malevičově názorové ideologii krokem zpět. Malevič následně kapituloval a vrátil se k figurativnímu umění.

Oskár Čepan definuje pozici čtverce v rámci suprematistického systému jako „premietacie plátno vizuálnych podnetov z bezpredmetného sveta.“² Celý vývoj uměleckého hnutí suprematismu lze vymezit třemi čtverci. Prvním z nich je již zmíněný Černý čtverec na bílém pozadí vystavený roku 1915. V něm dominuje význam nepředmětného vzrušení. To se realizuje právě ve formě černého čtverce. Černá barva zde podle Maleviče vzniká na základě ekonomie, což je princip, který organizuje bezpředmětný svět. John Golding vysvětluje roli, kterou hrál Černý čtverec na bílém pozadí v kontextu Malevičovy tvorby jako dynamickou syntézu všech jeho předchozích realizací. Tím objasňuje i rozpor mezi samotnou malbou zobrazující statický tvar klidně spočívající na bílé podlůžce, a tón manifestu, který vyzdvihuje důležitost dynamiky a pohybu.³ Čtverec se tu tedy stává zhmotněním síly, vzrušení a tímto krokem začíná suprematistická tvorba. Druhá, takzvaná červená či dynamická, fáze suprematismu se zaměřuje na ideu revoluce. Proto je dalším významným milníkem Červený

² Oskár ČEPAN: Malevičov suprematizmus. 1968, 181-201

³ John GOLDING: Malevič a vstup do éteru, in: John GOLDING: Cesty k abstraktnímu umění: Mondrian, Malevič, Kandinskij, Pollock, Newman, Rothko a Still., Brno 2003, 41

čtverec. Na jeho základě vzniká řada dynamických kompozicí. Je ovšem nutné podotknout, že černé a barevné kompozice vznikaly zároveň.

Konečným dílem malířské fáze suprematismu je bílý kvadrát Bílé na bílé. Zde se veškeré síly potlačují – včetně vzrušení, které se vrací do bílé prázdnoty, ze které vzešlo. Tato prázdnota či nicota se podle Čepana ztotožňuje s pojmem sensibility.⁴ Jedná se o fenomén, který má s předmětným světem ještě méně společného než předcházející stádia. Z malířského hlediska představuje bílý čtverec bod nula, kdy bylo dosaženo absolutna. V redukci a očištění výtvarných prostředků již nelze zajít dál.

Podle dalších výkladů čtverec v jakémkoli barevném provedení představuje základní buňku suprematismu – začátkem suprematismu je plocha, která vytvořila čtverec.

Princip ekonomie, o němž se jako o východisku Černého čtverce na bílém pozadí zmiňoval John Golding, je tedy maximálním zhuštěním těchto sil, které se projeví jako černá barva.

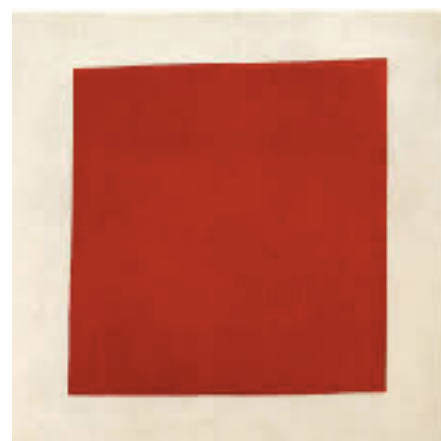
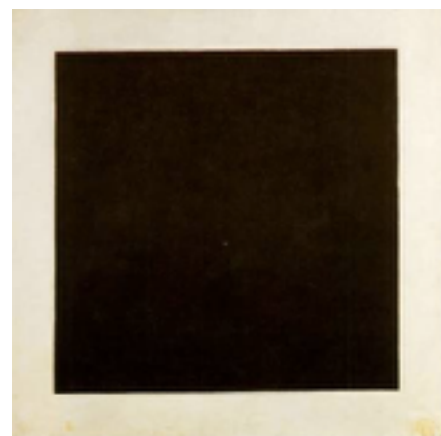
Černý čtverec, 1915; Červený, 1915; Bílý, 1918

V roce 1926 Malevič dostal povolení vycestovat na západ, navštívil také Bauhaus v Dessau, kde se zajímal o místo profesora. V Berlíně pak předal mnoho svých obrazů architektu Hugo Häringovi a pravděpodobně pod politickým tlakem se rychle vrátil domů. Své obrazy již nikdy neviděl. Po zbytek života maloval hlavně neoimpresionistické obrazy, které zpětně datoval do let 1903 až 1912.

Malevič věřil, že po smrti Lenina a Trockého se bude sovětské umění vyvíjet k modernismu a abstrakci. Po nástupu Stalina k moci však pro Maleviče přišlo kruté vystřízlivění – Stalin a jeho režim prosazovali jednoduché propagační umění, které by apelovalo na soudružské city dělníka, a zavrhovali jakékoliv abstraktní umění, které považovali za nesrozumitelné a buržoazní. Mnoho Malevičových obrazů bylo následně zabaveno a Malevič dostal zákaz malovat a vystavovat svoje abstraktní díla.

Malevič zemřel na rakovinu 15. května 1935 v Leningradě. Na smrtelném loži byl vystaven se svým obrazem Černý čtverec na černém pozadí.

Podle Malevičova učení byl suprematismus filosofickým systémem barev vykonstruovaným v čase a prostoru, který byl intuitivní, skládající se jak z vědeckého, tak i mystického prvku – Malevičův suprematismus spočívá v elegantně jednoduchém řešení pro celý svět umění. Malevič se svou tvorbou stal jedinečným umělcem, který našel nejen odvahu namalovat, ale také pojmenovat a definovat nový obrat v umění. Podle svých slov se „zabýval soustředěným pozorováním černé plochy. „V tomhle čtverci vidím to, co kdysi spatřilo lidstvo v tváři boží.“

⁴ Oskár ČEPAN: Malevičov suprematismus. 1968, 181-201